

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII.

1897.

Sešitek 5.

Iz domače zgodovine.

(Doba od 843—867.)

Spisal dr. Fr. Kos.

III. Razmere po Vzhodni marki in Karantaniji.

(Dalje.)

Leta 856. je kralj Ludovik postavil za predstojnika v Vzhodni marki svojega sina Karlmana.¹⁾ Ta marka je bila ob Donavi nekako med Trauno in Dunajskim lesom.²⁾ Prej je po njej vladal grof Ratbod, kateri je pa postal kralju nezvest ter bil zaradi tega odstavljen.³⁾ Najbrže je stopil Ratbod v zvezo z moravskim knezom Rastislavom, ki se je leta 855. vojskoval s Franki.

Kralj Ludovik je imel tri sinove, ki so ravno tako hrenpeneli po vladarstvu in samostojnosti, kakor on sam in njegovi bratje v tisti dobi, ko je še zapovedoval njih oče, cesar Ludovik Pobožni. Ker slavohlepnemu Karlmanu, ki je dobil

¹⁾ Auctar. Garst. a. 856 (M. G. SS., IX, str. 565): »Karlmanno marchia orientalis est commendata«.

²⁾ Spomenica tisočletnice Met. smrti, str. 93.

³⁾ Primerjaj listino z dné 1. maja 859: »... nos cuidam ex primatibus nostris, nomine Rapoto medietatem unius fiscis, qui vocatur Tullina situs in regione Pannonia, cum omnibus appendiciis ejus... in proprium contulimus, ea ratione, si fidem suam erga nos inviolatam servasset. Sed quia ipse a nobis totis viribus se alienavit, et fidem atque jusjurandum omni infidelitate fraudavit...« (Ried, Cod. dipl. Ratisb., I, str. 27, št. 46. — Mon. Boica, XXVIII/I, str. 50, št. 26. — Boczek, Cod. dipl. Mor., I, str. 27, št. 38.)

od očeta Vzhodno marko, ni bilo všeč, da se je moral v važnejših rečeh podvreči očetovim ukazom, želel je postati popolnoma samostojen. Zavezal se je z moravskim knezom Rastislavom proti svojemu očetu, vzel temu s pomočjo Moravcev mnogo pokrajin ter razširil svojo oblast na zapadu bajè do Inna. Vršil je ravno nasprotno od tega, kar je Ludovik želel, kajti ta ga je poslal v Vzhodno marko z namenom, da bi jo branil pred moravskim knezom. Karlman je Vzhodno marko uredil po svoji volji, iz Karantanije in Pannonije pa je pregnal leta 861. vse tiste vojvode, kateri so ostali zvesti kralju Ludoviku, ter jih nadomestil s svojimi pristaši.⁴⁾

Med izgnanimi je bil grof Pabon, ki je vladal mnogo let po Karantaniji. Omenjen je v listini z dné 15. septembra leta 844., ko je kralj Ludovik daroval nekatera posestva duhovniku Dominiku.⁵⁾ Dné 12. oktobra l. 847. je bil navzoč, ko je kralj Ludovik prepustil kraljevske fevde vojvodi Pribini v popolno last.⁶⁾ Dné 1. oktobra leta 859. pa je daroval rečeni kralj vsled njegove prošnje grofu Vitoglavu 12 kmetij v Admontski dolini.⁷⁾ Ko je bil Pabon iztiran iz Karantanije, preselil se je v Solnograd.⁸⁾ Na njegovo mesto je postavil Karlman v Karantaniji grofa Gundakarja.⁹⁾

4) Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374); »Carlmannus quoque, filiorum regis maximus, res novas molitus est; expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani, atque per suos marcam ordinavit«. — Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455): »Carolomanus, Hludowici Germaniae regis filius, cum Resticio Winidorum regulo foederatur, a patre deficit, et Resticii auxilio magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.« — Dümmler (Gesch. des ostfr. Reiches, ed. 1887, str. 22 in 23) pravi, da je neverjetno, da bi si bil takrat Karlman osvojil Mattiggau in Salzburggau, katera sta bila med Traungau-om in Innom.

5) Glej spredaj opazko 12.

6) Conv. Bag. et Carant. c. 12 (M. G. SS., XI, str. 13).

7) Izvestja muz. društva, IV, str. 181, št. 40.

8) Auctar. Garst. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 565); »Papo a Karlo-manno expulsus a Karentana Saizburch sedere cepit.« — Chron. Salisb. a. 861: »Pabo quidam a Karinthia per Carolomanum eiectus Salzburgam consedit.«

9) Ann. Fuld. a. 863: ». . . Gundacari comitis sui.«

Najbrže je Karlman pregnal leta 861. tudi Pribinovega sina Kocela, katerega nahajamo dné 21. marca rečenega leta v Reznem, kjer je takrat daroval freisinški cerkvi neko posestvo blizu Blatnega jezera.¹⁰⁾

V Karantanijo, ki je obsegala v devetem stoletju sedanje Koroško in Kranjsko, večino Štajerskega, vzhodni del Tirolskega, solnograški Lungau ter jugovzhodno stran Dolenje Avstrije, pošiljali so solnograški nadškofje svoje podškofe ali tako imenovane pokrajinske škofe. Taki škofje so bili Modest, Teodorik, Oton in Osbald. Zadnjega je postavil nadškof Liupram, a vodil je cerkvene zadeve med Slovenci tudi še za časa njegovega naslednika Adalvina, tedaj okoli leta 859.¹¹⁾

Pokrajinski škofje so bili nekaki namestniki in pomočniki pravih škofov. Ti so jim dovoljevali, da so smeli posvečevati duhovnike in cerkve ter deliti sv. birmo. Ker jim je bila navadno izročena posebna pokrajina, po kateri so oskrbovali cerkvene zadeve, zvali so jih pokrajinske škofe (chorepiscopi = *τοὺ χωρίων ἐπίσκοποι*, episcopi regionarii).

Kar se tiče pokrajinskega škofa Osbalda, ohranili sta se nam dve izjavi, kateri mu je poslal takratni papež Nikolaj I.¹²⁾ Ker nista datirani, smemo brez dvoma trditi le to, da sta bili izgotovljeni za časa rečenega papeža, tedaj med letom 858. in 867. Z ozirom na vsebino neke listine kralja Ludovika z dné 6. januarja leta 864. bi smeli sklepati, da sta bili spisani pred tem časom.

¹⁰⁾ Izvestja muz. društva, IV, str. 185, št. 44: »... quidam comes de Sclauis nomine Chezul...«

¹¹⁾ Excerptum de Karentanis (M. G. SS., XI, str. 15): »Post hunc (Ottonem) Hosbaldus episcopus sub Liupramo et Adelwino archiepiscopis...« — Conv. Bag. et Carant., c. 9 (M. G. SS., XI, str. 11): »... Quorum temporibus, Liuprammi videlicet ac Adalwini archiepiscoporum, Osbaldus episcopus Sclavorum regebat gentem.«

¹²⁾ Excerptum de Karentanis (M. G. SS., XI, str. 15): »Huic Osbaldo scripsit Nicolaus papa duos canones, qui in corpore decretorum inveniuntur.«

V prvi izjavi, katero je papež poslal Osbaldu, pokrajinskemu škofu koroškemu¹³⁾, odgovoril mu je na njegovo vprašanje, da bi bilo primerno, ako bi tisti duhovnik, ki bi, branč samega sebe, umoril kakega nevernika, pustil duhovsko službo.¹⁴⁾ — V drugi izjavi do Osbalda, pokrajinskega škofa karantanskega¹⁵⁾, pravi papež, da naj pregovori svojega škofa (solnograškega nadškofa), da bi se ta združil s postavnim številom svojih tovarišev, namreč s šestimi soškofi iz bližnjih škofij, ter s temi in z njim (z Osbaldom) natančno preiskoval, je li dijakon (o katerem je Osbald najbrže poročal papežu) izgubil življenje vsled udarca (zatoženega) duhovnika ali pa vsled tega, ker je padši s konja zlomil si tilnik. Ako ni dotični duhovnik smrtno ranil dijakona, naloži naj se mu (duhovniku) primerna kazen zaradi njegove preneglosti in prepové za nekoliko časa maševanje, a pozneje naj se mu zopet dovoli. Ako ga je pa smrtno ranil, ne sme več opravljati božje službe, ker ne pristojta božjemu služabniku taka jeza in postopanje, če tudi ni imel namena, da bi ga bil umoril. Pusté naj se mu pa dohodki njegove cerkve, da bo mogel preživiti sebe in svoje ljudi.¹⁶⁾

Iz teh dveh izjav je razvidno, da je pokrajinski škof Osbald občeval z rimskim papežem brez posredovanja svojega predpostavljenege nadškofa, kar kaže, da je hotel postati nekoliko samostojnejši, kakor drugi pokrajinski škofje tistega časa. Mogoče je, da je ravno njegovo hrepenenje po neodvisnosti povzročilo prepir med njim in solnograškim nadškofom.¹⁷⁾ Za Osbaldom ni nadškof Adalvin poslal nobenega

¹³⁾ »Osbaldo chorepiscopo Quadrantino.«

¹⁴⁾ Gratiani decret. I, D. 50, c. 6 (Corpus iur. can. ed. Pithoeus Pet. et Franc. (1695), str. 64.

¹⁵⁾ »Hosbaldo, chorepiscopo Quadrantino.«

¹⁶⁾ Gratiani decret. I, D., 50, c. 39 (Corpus iur. can. ed. Pithoeus Pet. et Franc., I, str. 69.

¹⁷⁾ Zastran tega prepira primerjaj Vita Gebhardi archiepiscopi, c. 2 (M. G. SS., XI, str. 26): »... quidam veterum noticiarum codex... repertae sunt in eodem libro crebrae discordiarum causae inter ipsos archiepiscopos et subepiscopos illos, propter quas concitatur et estimatur vicem illam tunc cessavisse et morientibus aliis alios non fuisse substitutos.«

pokrajinskega škofa med Slovence, temveč je hotel sam med njimi storiti to, kar so prej v njegovem imenu izvrševali njegovi podškofje.¹⁸⁾

Ko je kralj Ludovik zvedel, kaj je storil Karlman leta 861. v Vzhodni marki in sosednjih pokrajinah, bil je jako vznemirjen.¹⁹⁾ Sinov upor je bil očetu prav nevaren, ker prvi si je znal pridobiti mnogo veljavnih mož na kraljevem dvoru. Karlman je živel v nezakonski zvezi z Liutswindo, hčerjo plemenitaša Ernesta. Ž njo je imel sina Arnulfa, kateri je pozneje postal še celo rimski cesar. Omenjeni Ernest je bil Karlmanov zaveznik. Tudi so stopili na stran kraljevega sina trije Ernestovi nečaki, bratje Uto, Berengar in Waldo, potem grofa Sieghart in Gerolt ter še mnogo drugih plemenitašev. Kralj Ludovik, spoznavši nevarnost te zarote, sklical je tretji teden po veliki noči,²⁰⁾ to je konec aprila leta 861., zbor v Režno, kjer je zaslišal in obsodil nekatere nezveste velikaše. Ernestu je vzel vsa njegova dostojanstva; njegovih nečakov pa ni mogel prijeti, ker so zbežali v Zahodno frankovsko državo. Ostale zarotnike je pomilostil, ko so spoznali svojo pregreho.²¹⁾

Proti koncu rečenega leta se je kralj Ludovik napotil proti vzhodu ter obhajal praznik sv. Martina (dné 11. novembra) v Solnogradu.²²⁾ Kakor je bilo že povedano, prišel je tja tudi izgnani koroški grof Pabon, ki je brez dvoma poročal kralju o postopanju njegovega sina. Ker je imel

---

¹⁸⁾ Conv. Bag. et Carant. c. 9 (M. G. SS., XI, str. 11.): »Et adhuc ipse Adalwinus archiepiscopus per semetipsum regere studet illam gentem in nomine Domini.«

¹⁹⁾ Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374): »Quod regis animi rebellionem suspicantis non parum commovit.«

²⁰⁾ Velika noč je bila tistega leta dné 6. aprila.

²¹⁾ Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374). — Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455).

²²⁾ Ann. s. Rudberti Salisburg. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 770). — Ann. Admunt. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 573). — Auct. Garstense a. 861 (M. G. SS., IX, str. 565). — Conv. Bag. et Carant., c. 9, cod. B (M. G. SS., XI, str. 11).

kralj Ludovik ravno takrat razne skrbi še na drugih straneh svoje države, zdelo se mu je potrebno, da bi prizanesljivo ravnal s svojim sinom. Do spomladi leta 862. je ostal na vzhodnem Bavarskem in dné 23. marca je bil še v Mattighofen-u.²³⁾ Ko se je mudil v Reznem, prišel je k njemu njegov sin Karlman, da bi se opravičil. Ko je ta s prisego obljubil, da ne stori ničesar zoper njegovo voljo, odpustil mu je predobri oče vse ter mu tudi odstopil dežele, katerih se je bil sin polastil.²⁴⁾

Karlman si je s svojim uporom zdatno povečal svojo moč. Po Vzhodni marki je gospodoval že od leta 856. Sedaj si je pridobil še vso Karantanijo,²⁵⁾ razširil svojo oblast na škodo svojega očeta proti zahodu nekako do Traune, ako ne do Inna,²⁶⁾ ter si najbrže prisvojil tudi del Pannonije.²⁷⁾ Kar se tiče tiste pannonske zemlje, po kateri je nekdanj vladal vojvoda Pribina, gospodoval je takrat po njej Pribinov sin Kocel, ne pa Karlman.

Ko je Ludovikov sin zadobil od svojega očeta odpuščenje, zapustil je Režno ter šel v svojo novo pokrajino. Ako ne prej, nastalo je takrat med Slovenci po Karantaniji marsikatero utrjeno mesto, ki je bilo prava zaslonba v deželo došlim tujcem, tako n. pr. Blatograd, Krnski grad itd. Živel

²³⁾ Böhmer-Mühlbacher, Reg. I, str. 558, št. 1407.

²⁴⁾ Ann. Fuld. a. 862. — Ann. Bertiniani, a. 862: »Carlomannus, Hludowici rogis Germaniae filius, concessa sibi a patre regni portione quam pridem invaserat, et dato sacramento, ne amplius inde sine patris voluntate invaderet, cum patre pacificatur.«

²⁵⁾ Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): »Carlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis.«

²⁶⁾ Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455). Glej tudi opazko štev. 4.

²⁷⁾ Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374): »... Pannonici limitis et Carantani«. — Te besede pomenjajo tu Pannonijo in Karantanijo. (Primerjaj tudi Dümmler, Ueber die südöstl. Marken v Archiv-u f. Kunde österr. Gesch.-Qu., X, str. 12 in 35). — Pannonske marke, o kateri govori Ankershofen (Handbuch der Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 322) sploh nikdar bilo ni.

je Karlman večinoma na karantanski zemlji²⁸⁾ in tukaj se je tudi bojeval s svojim očetom Ludovikom.

Med tem so si Karlmanovi sovražniki prizadevali, da bi ga zarad njegovega prijateljstva z moravskim Rastislavom očrnili pri očetu. Ta je verjel njih besedam, zapustil kraje onstran Rena ter se napotil proti koncu l. 862. na Bavarsko, da bi bil bliže svojemu sinu in da bi lažje opazoval njegovo počenjanje.²⁹⁾ O veliki noči (dné 11. aprila) l. 863. je bil v Solnogradu³⁰⁾ in ostal je v jugovzhodnem delu svojega kraljestva vso prvo polovico rečenega leta. Vsled mnogih pritožb zoper Karlmana je izrekel Ludovik vpričo velike množice, da ne podeli za časa svojega vladanja in življenja sinu Karlmanu nobene javne častne službe. Ta je bil takrat ravno na poti, da bi šel k očetu in se opravičil. A ko je slišal, kaj je sklenil kralj Ludovik, vrnil se je v Karantanijo. Hotel je tu pri svojih fevdnikih počakati, da se ohladi očetu jeza, ter mu potem poslati zanesljivih mož, kateri naj bi iz nova naredili spravo med njima. Med tem je nabral kralj Ludovik precej veliko vojsko ter na videz delal, da hoče z bolgarsko pomočjo napasti slovanske Moravce in njih kneza Rastislava, v resnici pa je bilo to oboroženje namerjeno zoper njegovega sina, ki se je mudil v Karantaniji, kamor se je napotil sedaj tudi oče.³¹⁾ Tudi je poslal kralj Ludovik nekega Blitgarija k svojemu bratu Karolu, ki je vladal Zapadnim Frankom, s prošnjo, da bi ta ne sprejel v svoje varstvo Karlmana, ako bi pribežal k njemu. Vsejedno bi se bil morebiti Karlman ubranil svojega očeta v goratih krajih karantanske zemlje,

²⁸⁾ Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): »... in Carinthiam se recepit«.

²⁹⁾ Ann. Bertin. a. 862 (M. G. SS., I, str. 459): »Hludowicus ad reconciliandum vel ad resistendum filio suo Carlomanno, qui auxiliante Resticio, Winidorum regulo, contra patrem rebellaverat, Baioariam petiit.«

³⁰⁾ Ann. s. Rudberti Sal., a. 863 (M. G. SS., IX, str. 770). — Ann. Admunt., a. 863 (M. G. SS., IX, str. 573). — Auct. Garst. a. 863 (M. G. SS., IX, str. 565).

³¹⁾ Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): »... ad Carantanos filium expugnaturus accessit.«

ako bi ne bil zaupal nadpolovice svoje vojske grofu Gundakarju, kateri je imel braniti prehode čez reko Schwarzau-o.³²⁾ Kralj Ludovik se je bil z Gundakarjem pogovoril in mu obljubil, da ga postavi za karantanskega predstojnika, ako se združi ž njim ter mu tako pripomore k zmagi. Gundakar se je tedaj izneveril Karlmanu; a izostala je tudi pomoč, katero je ta pričakoval od Rastislava. Karlmanu tedaj ni drugega kazalo, kakor podati se svojemu očetu, kateri je odslej ravnal ž njim kot s svojim ujetnikom.³³⁾

Kar se tiče moravskega kneza Rastislava, stopil je takrat v dotiko z Byzantinci, čemur se ne bomo čudili, ako pomislimo, da je kralj Ludovik iskal zaveze in pomoči zoper Moravce pri Bolgarih. Ker byzantinski vladarji niso bili naklonjeni Frankom in Bolgarom, bilo je pač naravno, da so želeli Rastislavu sreče in zmage. Najbrže proti koncu leta 862. je poslal ta svoje poslanca v Carigrad k cesarju Mihajlu ter ga prosil takih verskih učiteljev, ki bi dobro znali slovanski jezik in bi bili vsestransko podučeni v krščanskih resnicah. Cesar Mihajl je rad ustregel Rastislavovi želji ter poslal na Moravsko v prvi polovici leta 863. solunska brata Konstantina in Metoda. Neresnično je, da bi bila ta dva med potjo pridobila Bolgare in njih kralja Borisa za krščansko vero.³⁴⁾

Mislím, da se papežu Nikolaju I. ni prav zdelo, ker se je moravski knez Rastislav obrnil v na pol razkolniški Carigrad, ne pa v Rim, ko je iskal misijonarjev za svoje ljudstvo. To bi se smelo sklepati iz odgovora, katerega je dobil od rečenega papeža poslanec kralja Ludovika v prvi polovici leta 864. Papež pravi v tem odgovoru, da jako ljubi kralja

³²⁾ Ann. Fuld. a. 863: »... quasi vada fluminis Schwarzahae hostibus prohibiturus«. — Zemlja, po kateri teče gorenji del reke Schwarzau-e, spadala je v devetem stoletju h Karantaniji, dandanes pa spada k Dolenji Avstriji.

³³⁾ Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374). — Ann. Bertin. a. 863 (M. G. SS., I, str. 459 in 460).

³⁴⁾ Spomenica tisočletnice Metodove smrti, str. 28. in 29.

Ludovika³⁵⁾ ter mu želi sreče, ko se napoti nad kneza Rastislava, da bi ga iz lepa ali pa s silo podvrigel.³⁶⁾

Gundakar, ki je tedaj leta 863. poslal kraljevski predstojnik v Karantaniji,³⁷⁾ bil je, kakor je razvidno iz neke listine z dné 6. januarja leta 864., jeden izmed karantanskih grofov ter je imel svoja posestva v Krški dolini (na sedanjem Koroškem). Vsled njegove prošnje je podelil kralj Ludovik solnograškemu nadškofu Adalvinu nekatera posestva v Karantaniji, da ga je na ta način osvobodil davka, katerega je moral vsakikrat dati, kadar je prišel nadškof pridigovat v Karantanijo. Iz rečene listine je tudi razvidno, da je imel grof Gundakar nekdanj svoj dvor na Krki v Krški dolini, a v začetku leta 864. pa ne več.³⁸⁾

Gundakar je le malo časa zapovedoval po Karantaniji, ker že leta 864. je moral prepustiti vladarstvo kraljeviču Karlmanu. Meseca maja ali junija istega leta³⁹⁾ je poslal kralj Ludovik škofa Salomona iz Konstanza k rimskemu papežu Nikolaju I. Naznanil mu je, da je sklenil iti proti vzhodu, kjer bi potrdil mir z bolgarskim kraljem Borisom, in pa da bi si potem s silo ali pa iz lepa podvrigel moravskega vojvodo Rastislava. Papež je na to Ludoviku odgovoril, da prosi vsemogočnega Boga, da bi spremljal njega (Ludovika) in vse njegove ljudi tisti angelj, kateri je varoval očaka Jakoba, vodil jih srečno po poti ter jih poslednjič mirno in veselo

---

³⁵⁾ ». . . quia valde diligimus illum.« (Mansi, Concil. coll., XV, str. 455).

³⁶⁾ ». . . quod fidelis rex dispositum habeat . . . Rastitium aut volendo aut nolendo sibi obidientem facere, oramus omnipotentem Deum ut angelus qui fuit cum Jacob patriarcha sit quopue cum ipso et cum omnibus suis, et bene disponat iter ejus, et cum pace et gaudio revertatur ad propria.« (Mansi, op. cit.).

³⁷⁾ Ann. Fuld. a. 863: ». . . praelatus est Carantanis«.

³⁸⁾ ». . . comes de Karantana . . . comitis Gundacri . . . in Karantana in loco vocato Kurca ubi praedictus comes curiam olim habuit et mansiones . . .« (Kleinmayrn, Nachrichten vom Zustande der Genden und Stadt Juvavia, Anhang, str. 96, št. 39).

³⁹⁾ Dümmler, Gesch. des ostfr. Reiches, ed. 1887, II, str. 82.

pripeljal domov. Za njegovo (Ludovikovo) naznanilo, da je bolgarski kralj bajè sklenil postati kristijan, kar je že menda storilo mnogo izmed njegovih podložnikov, izreka Bogu hvalo ter ga prosi, da bi pomnožil pridelke v njegovi žitnici. Po njegovi (Ludovikovi) želji ukazuje, da naj se za nje opravljajo post in molitve.⁴⁰⁾

Meseca avgusta se je napotil Ludovik z veliko vojsko nad moravskega kneza Rastislava. V Vzhodni marki pri Tullnu se je sešel z bolgarskim kraljem Borisom, ki je obljubil, da postane kristijan.⁴¹⁾ Potem je šel čez Donavo ter začel oblegati Rastislava v mestu Devinu.⁴²⁾ Ker je imel moravski knez premalo vojakov pri sebi, ni mogel niti iz mesta, še manj pa sovražnike odgnati; zato je moral kralju Ludoviku obljubiti zvestobo in dati toliko porokov, kolikor jih je ta zahteval.⁴³⁾

Karlman je imel po Karantaciji mnogo privržencev in še celo tisti grofje, kateri so ga bili pred jednim letom izdali, zvezali so se zopet ž njim ter ga povabili, da bi prišel nazaj. Ker pa je bil še vedno ujetnik svojega očeta, poprijeti se je moral zvijače, da mu je ušel. Z izgovorom, da pojde na lov, popihal jo je čez mejo. Kmalu je bil v Karantaciji ter se je tu polastil pokrajini, katere so mu bile vzete. Oče je šel za njim, in ko mu je sin obljubil pokorščino, povrnil mu je nekdanje dostojanstvo.⁴⁴⁾

⁴⁰⁾ Mansi, Concil. coll., XV, str. 457.

⁴¹⁾ Ann. Bertin. a. 864: »Hludowicus, rex Germaniae, hostiliter obviam Bulgarorum Cagano . . . nomine, qui christianum se fieri velle promiserat, pergite.« — Beseda »hostiliter« ne pomenja tu »sovražno«, temveč »z vojsko« (hostis = vojska).

⁴²⁾ Ann. Bertin. a. 864: » . . . inde ad componendam Winidorum marcam, si se prosperari viderit, perrecturus.« — Ann. Fuld. a. 864: »Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus, Rastizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dowina, id est puella, dicitur, obsedit.« — Dowina (Devin) je prej ko ne sedanji Theben pri izlivu reke Morave v Donavo.

⁴³⁾ Ann. Fuld. a. 864 (M. G. SS., I, str. 378). — Ann. Hildesh. a. 864 (M. G. SS., III, str. 48).

⁴⁴⁾ Ann. Bertin. a. 864 (M. G. SS., I, str. 466): »Carolomannus, filius Hludowici regis Germaniae, qui in libera custodia cum patre suo

Kralj Ludovik je ljubil svoje sinove ter jim rad odpuščal njih prestopke, kar nam dokazuje njegovo postopanje proti sinu Karlmanu. Akoravno mu je ta postal večkrat nezvest, prišel je vsakokrat kmalu zopet v milost. V spomladi leta 865. se je napolnil kralj Ludovik na Bavarsko,⁴⁵⁾ kjer se je popolnoma spoprijaznil s svojim sinom Karlmanom ter mu povrnil pokrajine, katere mu je bil vzel.⁴⁶⁾ Tudi je kaznoval grofa Werinharija, ki je najbrže gospodoval po Gorenji Panoniji med Dunajskim lesom in Rabo. Tožen je bil, da je šuntal Rastislava k vojski zoper kralja Ludovika in zato mu je ta vzel njegovo dostojanstvo in njegove fevde.⁴⁷⁾

Kmalu po veliki noči⁴⁸⁾ je pokazal kralj Ludovik še očitnejše svojo ljubezen do sinov, ker takrat je razdelil med nje svoje kraljestvo in jim prepustil reševanje manj važnih zadev. Najstarejši in najbojaželjnejši sin Karlman je dobil Bavarsko in pa marke na meji slovanski in langobardski,⁴⁹⁾ tedaj tudi slovenske pokrajine, drugi sin Ludovik je dobil Vzhodno Frankovsko in Sasko, najmlajši Karol pa Švabsko. Oče sam si je obdržal kraljevski naslov, vrhovno oblast čez *morabatur, simulans se venatum ire, a patre fuga labitur, et marcas sibi a genitore oblatas cum consensu marchionum qui eum tradiderant reoccupat. Quem pater e vestigio insequens, sub firmitatum conditione ad se venire facit, et ei honores donat.* — Zadnje besede »et ei honores donat« niso prav jasne. Mogoče je, da je Karlman takrat dobil Karantanijo in pa marke le začasno, za stalno pa še le v naslednjem letu.

⁴⁵⁾ Dne 19. februarja je bil kralj Ludovik še v Thousey-u (v Lotaringiji ob Mozi, od Toul-a proti jugozahodu), potem je šel na Bavarsko in dne 25. aprila je bil že v Frankfurtu.

⁴⁶⁾ Ann. Bertin. a. 865: »De Tusiaco Hludowicus Baioariam pergens Carlomanno filio sibi familiariter reconciliato marcas, quas ab eo tulerat, reddidit et ad Franconoford palatium rediit.«

⁴⁷⁾ Ann. Fuld. a. 865: »Werinharius comes, unus ex primoribus Francorum, apud Hludowicum regem accusatus, quasi Rastizen suis hortationibus adversus eum incitasset, publicis privatus est honoribus.« — Ta Werinharij je večkrat omenjen v zgodovinskih virih, tako n. pr. v neki listini kralja Ludovika z dne 27. marca leta 832 (Kleinmayrn, Juvavia, Anh. str. 81), potem v listini istega kralja z dne 15. septembra leta 844. (Kleinmayrn, Juvavia, Anh., str. 89) ter v listini do Pribine z dne 12. oktobra leta 847. (Izvestja muz. društva, IV, str. 176, št. 35.)

svoje sinove, višje sodstvo, pravice do državnega imetja in pa kraljevske pravice pri nastavljanju škofov, opatov in grofov.

Jako se je motil predobri oče, ako je mislil, da zadovolji na ta način svoje sinove. Njegovemu drugemu sinu Ludoviku ni bilo všeč, da mu je oče vzel nekatera posestva ter jih dal Karlmanu. Začel je nabirati vojsko po Saskem in Thuringiji, da bi šel nad očeta. Nekdanja Karlmanova zaveznika, grofa Uto in Berengar, ki sta se bila leta 861. udeležila upora, postala sta sedaj svetovalca Ludoviku, kateri jima je obljubil, da ju povzdigne do nekdanje moči in slave.⁵⁰⁾ Po Vzhodni marki je začelo že v prvi polovici leta 866. vreti in prišlo bi bilo do ustaje, ako bi se ne bil kralj v pravem času napotil tjakaj s svojo vojsko ter nezadovoljneže prisilil mirovati.⁵¹⁾ Kraljev sin Ludovik se je zavezal tudi z grofom Werinharjem, katerega je bil kralj pred jednim letom odstavil.⁵²⁾ Ludovikov pomočnik je bil najbrže grof Gundakar, ki je tedaj postal nezvest svojemu kralju in njegovemu sinu Karlmanu. Prej ko ne je moral Gundakar že v tistem letu (866), ali pa ne dosti pozneje, zapustiti Karantanijo in bežati k Moravcem, kajti leta 869. je

⁴⁸⁾ Velika noč je bila leta 865. dné 22. aprila.

⁴⁹⁾ Francor. reg. hist. (M. G. SS., II, str. 325): »Hludowicus autem rex Noricorum id est Baioariorum, Hludowici imperatoris filius, anno incarnationis 865 post festivitatem paschalem regnum suum inter filios suos divisit. Et Karlomanno quidem dedit Noricum, id est Baioariam, et marchas contra Slavos et Langobardos, Hludowico vero . . .
— Erchanberti continuatio (M. G. SS., II, str. 329): ». . . ut primogenito suo bellicosissimo Carlomanno Noricum et partem barbararum nationum gubernandos committeret . . .«

⁵⁰⁾ Ann. Fuld. a. 866 (M. SS., I, str. 379).

⁵¹⁾ Ann. Bertin. (Hincmari ann.) a. 866 (M. G. SS., I, str. 471): »Hludowicus, Germaniae rex, contra quosdam suorum in marca adversus Winidos rebellionem molientes hostem movit, quam praecedens, in brevi rebellantes sine conflictu domat, et hostem nondum pene promotum domi residere mandavit.«

⁵²⁾ Ann. Fuld. a. 866 (M. G. S., I, str. 379). — Ann. Bertin. a. 866 (M. G. SS., I, str. 473), ki ga imenujejo »Warnarius«.

padel v vojski, ko se je bojeval na strani kneza Rastislava zoper Nemce.⁵³⁾

Uporni sin Ludovik je poslal svojega vojskovodjo Henrika k moravskemu knezu Rastislavu ter ga ponižno prosil, da bi mu pomagal in udaril s svojo vojsko na Bavarsko. Ko je kralj Ludovik to zvedel, izročil je varstvo Bavarskega svojemu sinu Karlmanu, sam pa je šel v Frankfurt, kjer so se od vseh strani zbirali njegovi zvesti velikaši. Toliko jih je bilo, da bi bili lahko premagali ustaše brez težave. Ko je sin videl, da je njegov upor brezvspešen, prišel je pred očeta ter sklenil z njim premirje do 28. oktobra. Nato se je kralj napotil hitro v Vzhodno marko, kjer je njegov sin Karlman branil Moravcem, da niso napadli Bavarskega. Tudi je Karlman takrat popolnoma premagal in pognal v beg Guntbolda, jednega izmed svojih vazalov, ki se je najbrže tudi zavezal z upornim Ludovikom. Meseca novembra leta 866. sta se kralj Ludovik in pa njegov jednakoimenovani sin iz nova spoprijaznila v mestu Worms-u.⁵⁴⁾

(Konec prihodnjič.)

Gorski zakon in gorske pravde.

Spisal I. Vrhovec.

3. Kdaj so nastale gorske pravde.

(Konec.)

Kdaj so se našim prednikom gorske pravice zagotovile tudi pismeno, ne vem povedati. A da jim jih je zagotovil že Přemisl Otokar II., ki je Štajercem gospodoval od l. 1260.,

⁵³⁾ Ann. Fuld. a. 869 (M. G. SS., I, str. 380): »Gundacar vassallus Carlmanni, qui multis periuriis et dolosis machinationibus Hludowico regi eiusque filiis saepenumero extitit infidelis.« — Iz množine »filiis« se da sklepati, da se grof Gundakar ni izneveril samo Karlmanu, temuč tudi njegovemu bratu Ludoviku.

⁵⁴⁾ Ann. Fuld. a. 866 (M. G. SS., I, str. 379). — Ann. Bertin. (Hincmari ann.) a. 866 (M. G. SS., I, str. 473).

Kranjcem pa od leta 1269., je v aktih zabeleženo dejstvo.¹⁾ Za njim jih je potrdil pozneje, in sicer štajerskim vinogradnikom, vojvoda Leopold. Dotična beležka v stanovskem arhivu kranjskem ne pove sicer, katerega leta se je to zgodilo, torej tudi ne, kateri Leopold je to bil, a skoraj da to ni mogel biti kateri drugi, kakor Leopold III., kateremu so bile pri delitvi avstrijskih dežel pripadle Štajerska, Koroška in Kranjska. Leopold I. Hrabri, brat nesrečnega Friderika Lepega, je bil preveč v svoje vojskine načrte vtopljen, da bi bil mogel obračati svojo pozornost takim naposled zanj vendar-le premalenkostnim gospodarskim razmeram. Toda kako obliko in vsebino je imela njegova potrditev, ni zabeleženo.

Pozneje je minulo precej časa, predno se je kmetom iz nova potrdil zanje tako važni gorski zakonik; storil je to še-le cesar Ferdinand I., in sicer ga je potrdil štajerskim vinogradnikom, kranjski so dobili to potrjilo še-le 40 let pozneje. Oboje, prvič da se imenitni zakonik kmetom ni potrdil tako dolgo časa, da je od Leopoldovih do Ferdinandovih časov minulo najmanj 150 let, ko se je to zopet zgodilo in drugič, da se je kmetom potrdil ravno v Ferdinandovem času, — je v najtesnejši zvezi s socijalnimi razmerami XV. in XVI. stoletja. Znano je, da je do konca XV. stoletja vzrastla mogočnost in sila srednjeveških velelastnikov po vsi Evropi kmetom tako čez glavo, da jim grozovitega pritiska ni bilo več prebijati. Po vsi srednji Evropi nastali kmetski upori v prvih dveh desetletjih XVI. veka in še pred nastopom Lutrovim — so bili neizogibna posledica neznosnega položaja kmetov.

Prvi poskusi se kmetom niso posrečili. Mnogo boljše oborožena gospoda, vrhu tega tudi vojskovanja bolj vešča, kakor kmetje, jih je pogazila povesod. Toda razvneti uporni duh je vzplamtel zopet, podpihan in podhujskan po Martinu Lutru. Sedaj se je gospóda kmeta teže otresala. Otresla se

---

¹⁾ Stan. arhiv. v Rudolfinu fasc. 9 c.

ga je še najlože, da mu je nekoliko prijenjala. To je storila skoraj po vseh deželah; kadar pak jih je iz nova jela pritiskati, bili so kmetje brzo zopet na nogah.

Tudi potrijilo štajerskega gorskega zakonika je s temi razmerami v zvezi. Celo zanimivo za nas pa je, da je s temi razmerami v zvezi tudi naš, v slovenskem jeziku potrjeni zakonik. Pomisliti nam je le treba, kdaj se je to godilo, pomisliti le, da so leta 1584. v vojvodski pisarni za Notranjo Avstrijo potrdili v slovenskem jeziku pisan privilegij, katerega je dve leti poprej v Gradec poslani kranjski odposlanik prinesel seboj. Ako to vpoštevamo, pritegniti bomo morali pač, da so vplivali tehtni in merodajni vzroci. Komur se zdi, da sem pri svojem razmotrivanju o nastanku gorskih pravnih pripisoval vinarstvu prevelik pomen, prepriča ga ta slučaj, da morebiti vendar-le ni tako. Tekom dveh stoletij je gorski zakonik jedina v slovenskem jeziku iz vladne pisarne v Gradcu izišla, ali vsaj potrjena listina. Slovenskega zakonika niso za tem letom do dobe Marije Terezije izdali tam nobenega.

Da pa so to storili že tako zgodaj, ko sicer o kakih uradnih slovenskih listinah v tem času ni ne duha ne sluha, ne v cesarskih ne v kakih drugih uradih, goniti jih je morala pač velika sila.

In gonila jih je res! Sredi polovice XVI. stoletja, v razburjeni dobi protestantovski, ko je ob enem Turek najhujše pritiskal na avstrijske meje, se je namreč vojvodska vlada trudila uvesti tudi na Kranjskem neki nov, do takrat še nepoznan davek, vinski dac. Po prvem načrtu, katerega je bila vlada izdelala v sporazumljenju s kranjskimi plemenitaši, ne bi bili pri plačevanju tega davka najbolj prizadeti prodajalci in prekupovalci, ampak pridelovalci vina, torej naši vinogradniki. Zavaljo tega se je kmetov po vsi deželi polastila silna razburjenost; uprli so se dacu kratkoma ter pobili marsikaterega grajskega beriča, ki ga je prišel tirjat. Hudi kmetski upor leta 1573. je z vinskim dacom v najtesnejši zvezi. Toda na tem mestu

ne mislim sedaj razpravljati teh zanimivih stvari, pridržim si jih za drugo priliko ter omenim le, da so pri tacih razmerah v Gradcu morali kaj ukreniti, da potolažijo razburjenega kmeta. Iz tega vzroka so obnovili vinogradnikom sicer stare, toda med kmeti nikakor še ne pozabljene pravice do gorskih pravn.

Ta gorski zakon cesarja Ferdinanda I. je neizpremenjen veljal do najnovejših časov; trajal je tako dolgo, kakor sužnjost našega kmeta. Leta 1848. pak se je z obilimi drugimi starimi naredbami srednjega veka odpravil tudi gorski zakon, — človek bi dejal, da ne po vsem v prid našega kmeta, še manj pa v prid našega vinskega pridelka. Ne bilo bi napačno, ko bi marsikatera točka njegova zopet oživila in se znova spravila v veljavo.

Gorski zakon so po letu 1543., oziroma na Kranjskem po l. 1584., poskusili izpremeniti samo jedenkrat, koncem minulega stoletja, in sicer je vzela to stvar v roko c. kr. kmetijska družba. Med drugimi je pozvala tudi Franca Antona Breckerfelda, graščaka v Starem Gradu pri Novem Mestu, naj ji razodene svoje misli o novem gorskem zakonu, ki ga vlada namerava izdati za Kranjsko. Breckerfeld je bil razumen mož in vsekako veščak in strokovnjak v vinskih rečeh; saj je bil sam vinogradnik, ki ni imel le skrbno obdelovanih in zato lepih vinogradov, ampak se je tudi živo zanimal za vse, posebno gospodarske, v prid in prospah poljedelstva nameravane in izvršene reforme, kakor sta jih izdajala Marija Terezija in nje sin cesar Jožef II. Možu se torej ne more očitati, da je bil morebiti starokopitnež, če tudi se ni v vsem ujemal s prenarodbami cesarja Jožefa II. Ne more se mu prebacivati, da nij z veseljem pozdravljaj vsega, kar se je z Dunaja razglašalo v prospah narodnemu gospodarstvu, toda gledé na stari gorski zakon ga je bila sama hvala, češ, da obsega vse, kar se tiče vinogradskih stvari. Njega določila, da so točna in navzlic že zastarelcemu jeziku tako jasna in lahko umljiva, »daß sie sogar vom dümmsten Volke nicht nur verstanden, sondern zu ihrer

Richtschnur gar leicht auswendig innen gehabt werden können «¹⁾)

Ali tudi Breckerfeld je moral pripoznati, da se je tekom stoletij na svetu marsikaj izpremenilo in da tudi gorski zakon ne odgovarja več vsem zahtevam in potrebam njegovega časa. Zato je nasvetoval, da se v nameravani novi gorski zakon sprejme ta in ona stvar, ki se pogreša v starem. Toda na tem njegovem potu za Breckerfeldom ne bomo pobirali stopinj, ker bi nas utegnil zvoditi preveč v stran od našega predmeta. Rečeno bodi le, da je navzlic temu razen nekaterih malih prememb ostalo večinoma vse pri starem in da novega gorskega zakonika vlada nij izdala, o čemur najboljše priča Hoffova, leta 1808. v Ljubljani tiskana knjiga: »Gemälde v. Herzogthume Krain«. Njegov v tej knjigi natisnjeni in takrat (l. 1808.) veljavni gorski zakon je oni iz leta 1543.

Da so se v praksi celo še v našem stoletju držali skoro kar do pičice starega zakonika, dokazuje nam Jelovškova pogodba z njegovimi podložnimi kmeti. Leta 1787. je dal novomeški poštar Jelovšek, nekaj let pozneje v plemenitaški stan povzdignjeni vitez pl. Fichtenau, izsekati svoj gozd v Ljubnem, kaki dve uri od Novega Mesta, ter je ondotnim svojim podložnikom dovolil, da si je vsak, kdor je hotel, v izsekanem nekdanjem gozdu napravil svoj vinograd. Seveda se je moral zavezati, da bo plačeval od njega davek in dajal desetino in druge take pristojbine. Štirideset let pozneje je jeden Fichtenauovih naslednikov obnovil s kmeti te pogodbe. Dotična listina se čita kakor bi bila sestavljena leta 1543., oziroma 1584., ko so vinogradniki v prvič zadobili svoj belo na črnem izraženi gorski zakonik, zakaj ti pogoji, pod katerimi so se kmetje zavezali, da sprejmo od Fichtenaua s svojimi žulji in svojim trudom v vinograde izpremenjene kose izsekanega nekdanjega gozda v last, so se glasili: 1. Kdor pusti tri leta svoj vinograd v pušči in ga ne obdela, izgubi ga in grajščak ima pravico, vzeti ga mu zopet; 2. brez

---

¹⁾ Stan. arh. fasc. 9 c. v ljublj. Rudolfinu.

izrecnega grajščakovega dovoljenja ne sme nihče nobenega vinograda izpremeniti v njivo, travnik, polje ali gozd; 3. se od vinogradov ne sme odprodati niti pedi zemlje, tudi se je ne sme iz vinograda kaj odpeljati in se je niti v košu na hrbtu ne sme odnesti; 4. od brezplačno prepuščenih vinogradov dajo kmetje desetino v vinu; 5. kdor jo zaostane tri leta na dolgu, zapade vinograd, kdor jo zaostane dve leti, dati mu je za kazen dvakratno desetino; 6. svoj vinograd sme vsak vinogradnik prodati, zastaviti, zamenjati, podedovati, podariti, ga dati sinu ali hčeri za doto, toda vselej le z vednostjo grajščakovo, in mu je pri prodaji in zamenji plačati 10% vinogradove cene in 7 krajcarjev pristojbine za prepis; če pak zapusti kdo svoj vinograd svoji rodovini v navzdolni vrsti ali ga prepusti sinu ali hčeri z drugim gospodarstvom vred, plača le ono pristojbino za prepis, 7 krajcarjev; 7. če kdo kaj utaji ali izjavi kaj napačnega, plača razen onih 10% tudi še drugih 10% kazni za to; 8. ako bi se kdo predrznil, da bi odpeljal mošt iz vinograda prej, kakor je oddal desetino od njega, plačal bo prvič dvojno desetino, ako bi se pa prigodilo večkrat kaj tacega, zapadel bo vinograd; 9. kmetje so pod kaznijo zavezani ohranjati pota in ceste po vinogradih v najboljšem stanu; 10. gornik ne služi le pridu grajščakovemu, ampak razsoja tudi prepire med vinogradniki, postavlja mejnike in skrbi za to, da se ne premikajo, kar je koristno tudi kmetom; za njegovo delo mu pristojata priboljšek in odškodnina; zavljo tega se mora vsako vedro prodanega vina dati izmeriti gorniku, kateremu gre po jeden krajcar od vedra. Vrhu tega mu mora vsak nov gospodar, ko prevzame vinograd, plačati 15 kr.; 11. vsako leto sv. Gregorija dan pregledajo štirje, nalašč zato izvoljeni možje vse ljubenske vinograde, če ne raste po njih kaj škodljivega sadnega drevja, da je velé posekati ter to tudi dotičnemu vinogradniku takoj naznanijo. Ako dotičnik tega ne stori, poseka se drevje na njegove stroške, vrhu tega pa zapade še v kazen dveh goldinarjev za popravlanje potov in cest po vinogradih; 12. za vsako poškodovanje tujega vinograda

je zažugana kazen pol vedra mošta; 13. vsak vinograd mora biti zagrajen; če ga kdo ne zagradi sam, zagradil se mu bo na njegove stroške, sicer pa bo plačal še pol goldinarja kazni. Zanimarjene ali opuščene vinograde zagraja grajščak, in sicer toliko časa, da odda vinograd kakemu drugemu posestniku.

Vsi ti pogoji se naslanjajo na jedni ali drugi »artikel«, jedno ali drugo točko gorskega zakonika. Prvi pogoj je naslonjen na XXIV. in XXVI. točko, tretji na točko XXXIX., četrti na točko XV. in XVI., peti na točko XVII., šesti na točko XXI., osmi na točko XIII. in deveti na točko VIII. Sedmi in deseti pogoj sta utemeljena celo v več točkah gorskega zakonika, le da se je tekom let gornikova odškodnina izpremenila nekoliko; poprej so tekli njegovi dohodki po največ iz kaznij, ki so jih gorske pravde nalagale kmetom, sedaj pa so njegovi dohodki pritekali le iz merjenja vina in iz prememb v vinogradskem posestvanju. Tudi 11. pogoj nij nič novega, novo je le k večjemu to, da je bil v prejšnjih časih naročen ta posel gorniku, sedaj pa štirim zaupnim možem. Isto velja o pogoju 12. in 13.

O gorskem zakonu in o gorskih pravnah ljudje dandanes po vinskih goricaх ne vedo do malega nič več, tudi stari ljudje nič ne, ki pa seveda za minulost nimajo vedno najboljšega spomina. Ohranjena je le še beseda »gornik«, bodi si, da se po domače pri hiši tako pravi, bodi si, da se gospodar piše tako. Po nekodi po Dolenjskem imajo tu ali tam v vasi res še »gornika«, ki pa je tudi samo zato znan ljudem, ker se pri njem jedinem dobi cimentirano in za merjenje vina pripravno vedro. — Besede »gorščina«, »gorski gospod«, »zagorniki« ali »mejaši« kot »prisedniki« v gorskih pravnah pa so se dandanes izgubile popolnoma; seveda izgubile so se, ko so se spravili s sveta pojmi, za katere so se rabile.

Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji.

Spisal Milan Pajk.

Slovenski narod nij samó v širnih predelih Karantanije prebival, ampak tudi v sosednjih bavarskih grofijah, ki so obsezale današnjo Gorenjo Avstrijo. O tem pričajo nam srednjeveške listine, v katerih se tamošnji Slovenci omenjajo, in veliko število krajevnih imen, ki so se do danes ohranila. V naslednjih črticah nabral sem podatkov o tem, za zgodovino slovenskega naroda važnem dejstvu.¹⁾

Leta 777. je ustanovil bavarski vojvoda Tasilo II. kremsmünsterski samostan.²⁾ Podaril je samostanu med drugim tudi deset slovenskih rodbin (*decaniam sclauorum*) z vsem davkom, katerega so one prej plačevale vojvodi. Njih nadzornika (*actores*) sta bila *talivp*³⁾ in *sparuna*, njih župan (*jopan*) pa *physso*. Župan je bil bržkone od naseljencev izvoljeni načelnik onih Slovencev, *actores* pa od Tasila imenovana zastopnika vojvode bavarskega — po imenih sodeč tudi Slovenca —, ki sta davek iztirjavala in naselbino nadzirala.⁴⁾ Razun tega je podaril vojvoda novoustanovljenemu samostanu trideset »Slovanov« ob potoku Dietach (todicha), nadalje gozd ob potokih Dietach in Sierning (*sirnich*), kateri so bili oni Slovenci brez vojvodinega dovoljenja krčili. —

¹⁾ O slovanskih naselbinah na Bavarskem primeri: J. Sepp, *Ansiedlung kriegsgefangener Slaven oder Sklaven in Altbayern*. 1897. — O slovanskih naselbinah v Gorenji Avstriji pa: Pritz, *Geschichte des Landes ob der Enns*. I. zv. — *Wiener Jahrbücher für Literatur*, 1825. Bd. 31 (*Anzeigblatt*) str. 46 in dalje. — (*Hormayr's*) *Taschenbuch für vaterländische Geschichte*, 1812 in 1813 (*Das Land an der Enns zwischen dem 8. und 12. Jahrh.*). — O. Kämmel, *Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich*, str. 160. in dalje. — Strnadt, *Geburt des Landes ob der Enns*, str. 15. in dalje. — ²⁾ *Urkundenbuch des Landes ob der Enns*, herausgegeben vom Finanzausschuss des Franzisco-Carolinum in Linz (*citiral bodem pozneje samo UB.*) zv. II. str. 2. in dalje. — Schumi, *Archiv f. Heimatkunde* I str. 2—6 Nr. 1. — ³⁾ *Tal* (*Geisel*) + *ljub*. — ⁴⁾ Tako tolmačita tudi Pritz I. 181 in Schumi, *Archiv für Heimatkunde* I. 18 (**Der älteste slovenische župan**).

Iz te listine torej posnemamo, da so Slovenci prebivali ob potokih Dietach in Sierning na jugovzhodu Kremsmünstra pod svojimi uradniki na vojvodskih posestvih. Imeli so nekako samoupravo, dasi niso bili svobodni. Negotovo je, odkod in kako so se oni Slovenci tja naselili. Bili so, ali od bavarskih vojvod na vojvodska posestva kot naseljenci pozvani, kajti vsled bližine avarske države so bili oni kraji slabo obljudei, ali pa — to se mi zdi bolj verjetno — so ti prostovoljni Slovenci Anizo prekoračili in se tod naselili; a vojvode bavarski, ki so si to zemljo osvojili, so potem podjarmljenim Slovencem nalagali davek. Lega one slovenske »decania« se ne da pobliže določiti. Strnadt⁵⁾ misli, da je bila ista morda v farah Nussbach ali Molln (na južnovzhodni strani Kremsmünstra), kjer se še danes posebno mnogo slovenskih krajevnih imen nahaja, kakor Pölla (= polje), Strelz, Pomunkel, Göriz, Kolmitz, Windischbauer in druga. — Navedena listina je tudi zato znamenita, ker je najstarejša, ki omenja slovenskega župana.

Leta 791.⁶⁾ in 802.⁷⁾ je potrdil Karol Veliki ustanovitev kremsmünsterskega samostana. Iz teh dveh listin, ki se sicer skoro doslovno s Tasilonovo skladata, izvemo, da so Slovenci tudi v Eberstallzelli brez vojvodinega dovoljenja zemljo krčili. Tem Slovencem je dal Karol Veliki prosto, če hočejo to zemljo še nadalje obdelavati pod pogojem, da služijo samostanu, ali pa, da se kot svobodini preselijo drugam.

Važna za slovenske naselbine v Gorenji Avstriji je listina z dné 21. decembra 834. l., v kateri kralj Ludovik Pobožni svojemu vazalu Patageru daruje »villam juris nostri prope fluvium Enisa, quae dicitur Granesdorf,⁸⁾ que est sita in parte Sclauanorum.«⁹⁾ Ta vas leži na levem bregu Anize ob cesti, ki drži iz mesta Steyr v Enns, ter se danes imenuje Kronsdorf. Kakor pridevek »v ozemlju Slovanov« kaže, so najbrž Slovenci zasedali v teh delih traunskega

⁵⁾ Str. 15, opazka 15. — ⁶⁾ UB. II. 5. — ⁷⁾ UB. II. 7. — ⁸⁾ Od besede »granica«, ker je ležala vas blizu Anize, stare bavarske meje proti vzhodu. — ⁹⁾ UB. II. 13.

okrožja zaključeno ozemlje. Granesdorf je bil kraljevska lastnina, tako kakor ona naselbina blizu Kremsmünstra vojvodska.

Prvega aprila 888. leta je daroval kralj Arnulf kremsmünsterskemu samostanu tri kraljevske kmetije blizu potoka »Scalaha« v grofiji grofa Arta, katere so bile prej lastnina »dveh Slovanov z imenoma Hartman in Saxo«. ¹⁰⁾ Oni potok s slovenskim imenom (= skala, potok v skalnati strugi) se zove danes Krennbach in se zliva blizu Weissenberga od vzhoda prišedši v Kremizo. ¹¹⁾

V trauskem okrožju so se slovenske naselbine še dosti dolgo vzdržale, kajti celo še v dvanajstem stoletju se tod omenjajo Slovenci. Okoli leta 1110. daruje Otokar Štajerski samostanu Garstenu dve kmetiji v Hausmanningu in »quod Orthwin cum slauonibus possidet«. ¹²⁾ V Gorenji Avstriji so štiri vasi z imenom Hausmanning, tri izmed njih nedaleč od Kremsmünstra v trauskem okrožju, kjer leži tudi Garsten; med te spada brez dvoma tudi v tej listini omenjena vas.

Jako dolgo so se ohranile slovenske naselbine okoli samostana sv. Florijana. O teh nas poučuje mrtvaška knjiga tega samostana iz 12. stoletja. ¹³⁾ Tukaj čitamo pod 28. julijem ¹⁴⁾: Arnolt (sclavus), pod 27. novembrom ¹⁵⁾: Liubozta (sclaua, uxor Laztei de sippach, et dederunt nobis praedium in sippach) in pod 17. decembrom ¹⁶⁾: Laztei (sclauus). Te beležke so velike važnosti; iz njih doznavamo, da so bili okoli sv. Florijana tudi svobodni Slovenci, ker so samostan obdarovali, a oni v okolici Kremsmünstra so bili podložni. Nadalje so ti Slovenci si deloma še pristno-slovanska imena ohranili. Te naselbine segale so precej daleč proti zapadu: Laztej je prebival ob potoku Sippach, pritoku Kremize, ki leži zapadno od sv. Florijana. — V mrtvaških

¹⁰⁾ Tudi v koroških listinah nahajamo pogostoma Slovence z nemškimi imeni. (Glej Scheinigg, »Slovenska osebna imena v starih listinah«, Izvestja Muz. društva III. str. 9). — ¹¹⁾ Lamprecht, Historisch-topographische Matrikel des Landes ob der Enns str. 56 in Strnadt str. 16. — ¹²⁾ UB. II. 134. — ¹³⁾ J. Stülz, Geschichte d. Stiftes St. Florian. — ¹⁴⁾ Istotam str. 197. — ¹⁵⁾ Str. 198. — ¹⁶⁾ Str. 199.

knjigah in listinah tega samostana nahajamo še več slovenskih osebnih imen: Nesina¹⁷⁾ (= Nežina, Neža), Livza¹⁸⁾, Engilpovrh¹⁹⁾ (!) in Zuento²⁰⁾ (= svet, priča v listini iz začetka 12. stoletja). V mrtvaški knjigi, pisani v 13. stoletju, se nahajata samostanska brata Zvento in Trebes.²¹⁾ — L. 1111. je bil šentflorijanski samostan lastnik posestva v primizlaštorfu (= Pröselsdorf blizu Urfahra na levem bregu Dunava), katero sta poleg drugih podarila Trebes in primizla (= Primislav), ter posestva »ad windelheim«, katero je med drugimi daroval neki Misico (t. j. Miesco, Meško)²²⁾. V Riedmarki — v dolnjem mülhlskem okrožju na levem bregu Dunava — je bil samostan l. 1115. lastnik posestev, darovanih po nekem stoigei (predium stoigei) in po nekem sunzo (predium sunzonis willihartisdorf)²³⁾.

Slovenci so bili znani kot spretni solnorudarji; po bavarskih solinah srednjega veka je delalo mnogo Slovencev²⁴⁾; tudi v gorenjeavstrijskem mestu Hallu in v Hallstattu — obá kraja imata od soli imé — nahajamo Slovence. — Tako daruje okoli l. 810. v Hallu neka ženska z imenom soua, torej brez dvoma Slovenka, samostanu Mondsee hišo v imenovanem mestu in dva kotla za kuhanje soli.²⁵⁾ — L. 1159. obdaruje v Hallu neki Heinricus Loubeze po roki nekega Eduarda Ellenze (= Jelen) cerkev brižinsko. Priča je Otto Ellenze.²⁶⁾ Heinricus Loubez se nahaja tudi v neki solnograški listini l. 1160., kjer je imenovan med drugimi meščani mesta Hall-a.²⁷⁾ — V hallstattski solini je oddajala

17) Str. 193. — 18) Str. 194. — 19) Str. 199. — 20) Str. 201. — 21) Czerny, Das Calendarium Necrologicum des Probstes Heinrich II. von St. Florian, Beiträge zur Landeskunde d. Landes ob der Enns zv. 30, str. 41. — 22) UB. II. 141. — 23) UB. II. 149. — Da pomeni v šentflorijanskih listinah »sclaus« »Slovenec«, se vidi iz nekega latinskega slovarja med rokopisi šentflorijanske knjižnice, ki tolmači: slavus = wient, slavicus = windisch. (Czerny, Das älteste Todtenbuch von St. Florian; Archiv für österr. Geschichte zv. 56, str. 292). — 24) Glej, Sepp, Ansiedlung i. t. d. str. 30 in dalje. — 25) UB. I. 81. — 26) Meichelbeck, Hist. Frising. 542 sq; Sepp, str. 31. — 27) UB. I. 353.

l. 1311. kraljica Elizabeta službe, med drugimi sta navedena »Hilthreim der Pötsch« in Otto der Pötschner.«²⁸⁾

A tudi na levem bregu Dunava so prebivali Slovenci.

Dné 21. avgusta l. 827. se je vršil pri Buchenau-u (med Urfahrom in Ottensheimom na levem bregu Dunava) zbor (placitum) pod predsedništvom brižinskega škofa Hitta in grofa Viljema.²⁹⁾ Namen je bil, določevati meje od Bavarcev naseljene fare Buchenau proti sosednjim slovenskim seliščem. Zató sta ona dva dostojanstvenika pozvala zastopnike domačih Bavarcev in Slovencev (Schlauanii) in na podlagi njihovih podatkov meje buchenauske fare uredila. Na koncu listine je najprej podpisanih 32 bavarskih prič,³⁰⁾ potem sledi 21 slovanskih prič (isti Sclauanii ibi presentes erant): Egilolf. Uualdrat. Liupisco. Zanto. Traninh. Tal. Zemilo. Liupnic. Trepigo. Liupin. Uuelan. Uuittan. Uuento. Tagazino. Tesco. Ocatino. Zebon. Zenasit. Zinacho. Dabramis Medilim. — Prvi dve imeni sta nemški; med ostalimi nahajamo nekaj lahko razumljivih slovenskih imen, kakor Ljubisko, Tal (= Geisel, prim. talivp. v kremsmünsterki ustanovni listini!), Ljubnik, Ljubin, Velan, Vitan, Dečko (Tesco), Nenasit ali Senasit (Zenasit) in Dobromisl (Dobramis); nekaj imen pa doní tuje; nekatera imena se zdé romanska, kakor Zanto in Tagazino. — Ta listina nam kaže očitó, kakó so se v začetku 9. stoletja med slovensko prebivalstvo teh krajev priselili Bavarci. Buchenau je bila očevidno še mlada nemška naselbina.

---

²⁸⁾ UB. V. 37 in 38; primeri o monakovski rodbini Pitschner Sepp 30. — ²⁹⁾ Zahn, D. Freisinger Sal-, Copial- u. Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Oesterreich, Archiv für österr. Geschichte zv. 27 str. 258. — Zbor omenja tudi Sepp str. 17, a pravi: »Buchenau bei Benedictbeuern«, kar je krivo; takih površnostij je v Seppovi knjigi dosti. — ³⁰⁾ Med njimi tudi Uolchuni = Valhún; to v bavarskih listinah jako navadno imé — od debla — »wald« (glej Förstemann, Altdeutsches Wörterbuch: Personennamen str. 1230) — nij torej slovensko kakor meni Scheinigg (Osebna imena i. t. d. str. 95 in dalje) v svoji sicer jako zaslužni razpravi.

O Slovanih na levem bregu Dunava nam priča še druga listina od 18. januarja l. 853.³¹⁾; v njej potrjuje kralj Ljudevik Nemški samostanu sv. Emerana v Ratizboni vsa po grofu Viljemu darovana posestva med rekama Aist in Naarn, od Nordwalda (na češki meji) do Dunava. Govoreč o prebivalcih teh krajev pravi kralj v listini: . . tam baiuari quamque sclauī liberi et servi . . Torej so tod prebivali tudi svobodni Slovani.

V srednjeveških listinah, ki se tičejo slovenskih krajev, nahajamo poleg takozvanih »bavarskih kmetij« (mansus bavariicus) tudi slovenske (mansus slavonicus).³²⁾ V neki gorenjeavstrijski listini³³⁾ se omenja taka slovenska kmetija: Neki plemeniti Dieprant daruje l. 1120. samostanu Garsten »slauonicum mansum ziduīnisperge.« Lege tega kraja nisem mogel dognati.

Razun zgorej naštetih nahajamo še vrsto slovenskih osebnih imen po gornjeavstrijskih listinah. — Svobodin Remei (prim. »Remec«) l. 811. v listini samostana Mondsee.³⁴⁾ — Pero med l. 774.—804. v passauski listini.³⁵⁾ — Neki Bero (isto imé) v sedmih listinah samostana Formbach,³⁶⁾ nadalje Pero ali Bero v treh listinah samostana Garsten iz srede 12. stoletja.³⁷⁾ — Svobodinka Mûza (t. j. slovenska »Mojca« = Mica) obdaruje samostan Formbach.³⁸⁾ — Svobodin Farut (-ut = -out) l. 843.³⁹⁾ v listini samostana Mondsee in pri nekem sodnijskem ogledovanju ob Abersee-u.⁴⁰⁾ — L. 903.⁴¹⁾ je podaril kralj Ljudevik nekemu vazalu mejnega grofa Liutpolda, z imenom Zwetboch, 5 kmetij v dolini Ouliupespurk (= današnji Kirchdorf, južno od Halla.⁴²⁾ — Okoli l. 985. je določila sinoda v Mistelbachu kraje, spadajoče pod faro Sierning.⁴³⁾ Med pričami nahajamo Slo-

³¹⁾ Monum. Boica zv. XXVIII a. str. 45 in 46. — ³²⁾ Primeri dr. Kos-ovo razpravo Slovenski, »mansus« in slovenska, »hoba« v Izvestjih muz. dr. III. — ³³⁾ UB. I. 137. — ³⁴⁾ UB. I. 62. — ³⁵⁾ UB. I. 443. — ³⁶⁾ UB. I. 714, 716, 719, 733. — ³⁷⁾ UB. I. 166, 176, 186. — ³⁸⁾ UB. I. 717. — ³⁹⁾ UB. I. 86. — ⁴⁰⁾ UB. II. 14. — ⁴¹⁾ UB. II. 51. — ⁴²⁾ Strnadt, str. 16. — ⁴³⁾ UB. I. 472.

vence Zakko (= Čako) in Mimilo. — L. 992. ali 993.⁴⁴⁾ je daroval grof Arnold Wels-Lambaški samostanu kremsmünsterskemu ledine »suo sclauo nomine Wenco (= Benko) possesso.« Priče so poleg drugih Vocho⁴⁵⁾ (= volk), Poran, Jepo in Imizi (Imič). — Ime Vocho je še iz drugih gorenjeavstrijskih listin znano: Okoli l. 1190. se nahaja svobodin Vocho v listini samostana Ranshofen,⁴⁶⁾ okoli l. 1230. neki Chunradus Vocho v formbaški listini.⁴⁷⁾ — Tudi ime Imizi, Imize ali Imizo nahajamo večkrat. Nekega svobodina tega imena srečamo v sedmih listinah samostana Garsten⁴⁸⁾ iz začetka 12. stoletja. To je najbrž ena oseba z onim svobodinom Imizi v dveh listinah formbachskega samostana.⁴⁹⁾ — L. 1025.⁵⁰⁾ je podarila nemška cesarica Kunigunda brižinski škofiji svoja posestva v Ranshofenu in drugih krajih; pri tem si je obdržala poleg drugih sužinjo Raza. — Okoli l. 1140.⁵¹⁾ je izročil Adalbert von Prampach (ta kraj leži blizu Waizenkirchena v glavarstvu Wels) samostanu sv. Miklavža pri Passau-u posestvo, katero je bil neki stoizin (= Stojič) od njega kupil (quale habuit stoizin comparatum ab eo 2 talentis). — Okoli l. 1140.⁵²⁾ daruje neki passauski kanonik Chovno passauski cerkvi posestva v mühlskem okrožju; priče so od podložnikov škofovih (de familia): Imizi in Pero; med podarjenimi sužnji nahajamo imeni: Gnanno in imiza. — Nekega Gnanno (pač isto ime, kot Gnanno) imenuje mondseeska listina okoli l. 1150.⁵³⁾ — Odalrich Nabeger je okoli l. 1120. priča v listini samostana sv. Miklavža pri Passau-u.⁵⁴⁾ — Albero poduwiz je okoli l. 1188. priča v listini samostana Gleink.⁵⁵⁾ — Siboto Tobrizze (Dobrič) je okoli l. 1190. priča v listini istega samostana.⁵⁶⁾ — Heinricus Sludranz⁵⁷⁾ je okoli l. 1190. priča istotam.⁵⁸⁾ Haeinricus

⁴⁴⁾ UB. II. 718. — ⁴⁵⁾ To ime — Voh — se še danes nahaja pri Slovencih. — ⁴⁶⁾ UB. I. 261. — ⁴⁷⁾ UB. I. 775. — ⁴⁸⁾ UB. I. 134, 135, 136, 150, 158, 163, 169. — ⁴⁹⁾ Č. 1130 UB. I. 733, 735. — ⁵⁰⁾ UB. II. 80. — ⁵¹⁾ UB. I. 555. — ⁵²⁾ UB. I. 516. — ⁵³⁾ UB. I. 99. — ⁵⁴⁾ UB. I. 532. — ⁵⁵⁾ UB. II. 412. — ⁵⁶⁾ UB. I. 584. — ⁵⁷⁾ O imenu Schluderer na Bavarskem prim. Sepp, str. 30, 42, 66. — ⁵⁸⁾ UB. I. 589.^v

stierbenze (Štrbenc) in Marquardus slikarij (žličar) sta l. 1183. priči v listini samostana Gleink.⁵⁹⁾ — Prvi se omenja kot Heinricus sturbenze v šentflorijanski listini l. 1228.⁶⁰⁾ — hainricus Zinko (= sinko), hainricus planko⁶¹⁾ in Heinricus Pes se nahajajo okoli l. 1230. v reichersperški listini.⁶²⁾ — Fridericus Walpoto de Zverence (= Zverenc) nobilis je l. 1237. priča v listini samostana Wilhering.⁶³⁾ — Wilhalmus et Werenharus dicti Puschz (puščec = prebivalec pušče) l. 1277. v listini samostana Lambach.⁶⁴⁾ — Plemenita rodbina Greusnicher (t. j. Križnik) se nahaja l. 1313.⁶⁵⁾ in pozneje večkrat. — Poclinnck (= Pohlin) je l. 1314. zavetnik (vogt) v Welsu.⁶⁶⁾ — Chunrat der Hudermasch je l. 1349. meščan v Gmundenu.⁶⁷⁾ — Karlinn je bil l. 1355. nesvobodni najemnik (holde) grofovskega posestva v Aschachu,⁶⁸⁾ Lutlan pa l. 1349. v Weisingu.⁶⁹⁾ — Wysencz (= Bizenc) je bil l. 1363. sodnik v Perg-u (v mülhlskem okrožju).⁷⁰⁾ (Konec prihodnjic).

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Martinji Vrh (= Martini Verch).

V tej vasi sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko sv. Katarine »na spechu«. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo ima vsak sam. V županov račun daje vsak po 1 gld. in 8 kr.

⁵⁹⁾ UB. II. 384. — ⁶⁰⁾ UB. II. 672. — ⁶¹⁾ To ime se nahaja na Slovenskem. — ⁶²⁾ UB. I. 403. — ⁶³⁾ UB. III. 57. — ⁶⁴⁾ UB. III. 478. — ⁶⁵⁾ UB. V. 105. — ⁶⁶⁾ UB. V. 127. — ⁶⁷⁾ UB. VII. 118. — ⁶⁸⁾ UB. VII. 407. — ⁶⁹⁾ UB. VII. 147. — ⁷⁰⁾ UB. VII. 127. — Marcus Wutschletitsch, ki je bil začetkom 17. stoletja mestni odbornik v Steyr-u (Edlbacher, D. Chronik der Stadt Steyer von Jakob Zetl 1612—35 v Beiträge zur Landesk. d. L. ob d. E. zv. 30, str. 89 in večkrat), je najbrž kak poznejši naseljenec s slovanskega juga.

1. Maruša Raznožnik. Davka plačuje po 7 gld., 36 kr. in 2 v. V županov račun jej nij treba dajati ničesar tako dolgo, dokler ostane njen mož tičar (>Tizer<), to je čuvaj lovskih ptičev. Gospodstvo sme postaviti za tičarja kogar hoče. — 2. Štefan Justinič. Njegov davek znaša 7 gld., 36 kr. in 2 p. Razun drugega žita poseje na leto tudi po 1 polovico soršice (>sorzeza<).

Sovra (>Soury<).

V tej vasi so trije kmetje, ki spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah (>v garo Pekih<). Kar zadeva desetino, pobirā Andrej Šimončič po dva snopa, poljanski župnik pa po jednega. Les in pašo imajo kmetje skupaj. Razun navadne bire daje župniku vsak po jeden voz drv.

1. Štefan Pivek. Njegovega davka je 7 gld. in 19 kr. Namesto robote daje po 1 polovico žita. — 2. Štefan Albreht. Ta ima planinsko kmetijo, od katere daje v županov račun samo 7 petakov, to je 9 kr. in 1 p. (kranjske veljave). Njegov davek znaša 8 gld. in 6 kr. Robotat ne hodi, ker je čuvaj lovskih ptičev. — 3. Anton Brničar (>Wernicz<). Njegov davek znaša 8 gld. in 4 kr. Kmetija je jako zadolžena. Namesto robote daje pol polovice žita.

Brekovice (>Wrekhouiczi<).

V tej vasi so tri kmetije, katere spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah. Kar zadeva desetino, ima pravico od dveh snopov Andrej Hainricher, do tretjega pa poljanski župnik. Les in pašo imajo kmetje skupaj.

1. Andrej Hainricher. V županov račun daje po 1 gld. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 47 kr. — 2. Andrej Strnad. Ta ima planinsko kmetijo ter daje v županov račun po 7 petakov. Davka je 7 gld. in 46 kr. — 3. Andrej Hainricher. V županov račun prilaga po 1 gld., vsega davka pa ima 7 gld., 39 kr. in 2 p.

Ravne (»*Raunach*«).

V tej vasi je pet kmetov, ki spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa dediči rajnega Jurija Lukančiča, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo imajo skupaj, senožeti pa vsak posebej.

1. Matevž Petrič. Ta daje v županov račun po 1 gld. in 12 kr. Ves davek znaša 6 gld., 57 kr. in 1 p. — 2. Matija Filipič. V županov račun daje po 52 kr. Davka ima 6 gld., 17 kr. in 1 p. Kmetijo je kupil za 300 ogerskih cekinov v novcih. — 3. Jakob Štefančič. V županov račun plačuje po 1 gld. in 10 kr. Njegov davek znaša 6 gld., 35 kr. in 1 p. — 4. Jakob Štefančič. V županov račun prilaga po 1 gld. Davka ima 7 gld. in 29 kr. — 5. Margareta Bohinjec. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Vsega davka je 6 gld. in 12 kr. Ker ne hodi robotat, donaša po 1 polovico žita.

Na Lozéh (»*Na Lofy*«).

(Žirovnica.)

Tu je samo jeden kmet, Gregor Mlinar imenovan. V županov račun daje po 2 gld., ker ima največ užitka od pašnikov v Žirovnici (»*Sherounizi*«). Sicer pa mora, kakor tudi nekateri drugi, dajati od teh pašnikov še posebej po 7 kr. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 25 kr. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa od polovice te kmetije Lukančičevi dediči, od druge polovice pa Matija Wallaweriz. Pravico do tretjega snopa po vsej kmetiji ima loško gospostvo.

Dolenji Vrsnik (»*Doleni Wresnikh*«).

V tej vasi je pet kmetov, ki spadajo pod sv. Tomaža v Gorenjem Vrsniku. Kar zadeva desetino, imajo pravico do dveh snopov Jenkovi od Save (»*den Jenkhischen von der Saw*«), do tretjega pa gospostvo. Les in pašo imajo skupaj, senožeti pa vsak posebej.

1. Primož Kalčič (»*Kaltschitsch*«). V županov račun prilaga po 1 gld. Vsega davka ima 7 gld. in 34 kr. — 2.

Jernej (»Jerni«) Albreht. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 50 kr. — 3. Urša (»Vrscha«), hči Matije Kalčiča. V urbarju je navedeno, da je tik te kmetije še druga pusta kmetija. Ko je bil ogled po teh krajih, videlo se je, da je sedaj vse skupaj le jedna kmetija. Tudi ne vedo niti lastnica, niti sosedje, kateri deli so spadali k jedni ali drugi kmetiji. V županov račun je treba plačevati od te kmetije po 2 gld. Vsega davka je 9 gld. in 41 kr. — 4. Gregor Kalčič. V županov račun daje po 54 kr. Njegov davek znaša 7 gld., 34 kr. in 1 p. Roboto včasi sam opravlja, včasi pa da logarju za to jedno skledo žita. — 5. Ahač Albreht. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Davka ima 7 gld. in 46 kr. K hiši se je priženil.

(Dalje prihodnjč.)

Mali zapiski.

Ein Paar Kapellen bei Bischofslaak (!) in Krain. (Der Kirchenschmuck, Blätter des christlichen Kunstvereins der Diöcese Seckau, letnik XXVIII. [1897] št. 1, str. 8. nasl.) — Pod tem naslovom razpravlja v navedenih novinah neimenovan pisatelj po kratkem zgodovinskem uvodu (posnetem po Fr. Levčevem spisu »Zur Geschichte Krains« v zborniku »Oesterr.-ung. Monarchie in Wort und Bild«) o cerkvenih stavbah v Loki, v Stari Loki (»eine ganz neue Kirche, eine Art gewagter Adaptierung des Systems der Sophien-Moschee auf bescheidenere Verhältnisse«), v Crngrobu, na Suhi, v Spodnjih Bitnjah, kjer opozarja zlasti na lepi leseni strop iz leta 1715., katerega tudi na široko opisuje, in naposled o cerkvi na Gostečah v sorski fari. Tudi pri poslednji zopet opozarja na lepi leseni strop, ki je najbrž delo v bližnji Italiji izšolanega spretnega umetnika, in na freske, ki so pa bile pozneje pobeljene in te prevlake še niso popolnoma oproščene. Spisu je pridejanih dvoje lepih, po fotografijah posnetih slik, ki kažeta gosteško in bitenjsko cerkev od znotraj.

VI. Levč.

Rabuka v Ljubljani l. 1645. V Dolničarjevi knjigi: »Annales Urbis Labacensis« 1660—1717 se bere tudi: »Ausführliche Relation von dem ferarischen Tuemult zu Laybach A. 1645.« Pisan je ta članek na treh listih, ki so pa iztrgani iz druge manjše rokopisne knjige. Isti do-

godek popisuje tudi jezuitska kronika. Naj tu sledita oba popisa, da se vsakdo lahko prepriča, kakó težko je resnično in nepristranski pisati zgodovino.

Dolničar piše: Dne 13. maja je nastal v Ljubljani med 6. in 7. uro zvečer silovit vrišč. Dva laška vojaka sedaj tu bivajočega ferarskega polka prideta v mesnico Matije Smerekarja in premetavata ondi izkožene kozličke. Ker sta pa ta dva vojaka rabila silo že pri drugih mesarjih in jemala meso brezplačno, ju hoče mesar iz lepa odpraviti, češ le pojdita mirno domov. Tedaj potegne vojak meč in bi bil usekal mesarja, ko bi mu ne bili pomagali drugi. Zbralo se je radi tega vrišča še več drugih ljudij, ki so mirili. Vojaka sta naposled odšla. Vsi so mislili, da je sedaj stvar dokončana. Motili so se. Ko sta šla mesarja Jožef Frittel in Jakob Dornik domov, sta skočila vojaka izza zadnjih škofijskih vrat z golim mečem nad njiju in sta prvega takoj ubila, drugemu pa prizadela štiri rane, da je ob teh umrl. Morilca sta se hotela rešiti v franč samostan, pa ljudje so jima zabranili. Mestna straža pride in zapre povsodi mestna vrata, morilca pa ukaže mestni sodnik Ludovik Schönleben vreči v ječo.

Ko izve poročnik, kaj se je zgodilo, prihi s svojimi vojaki in poskusi oprostiti morilca mestne straže iz meščanske oblasti. Meščani, kot razžaljeni, tega ne pusté vpričo straže. Ko se takó pričkajo, prijezdi polkovnik s svojimi častniki čez most, prime za orožje, vzame zločinca in hoče meščane in stražo razgnati in odpoditi. Ni se mu posrečilo. Skupno se pomika gnječa proti Staremu trgu. Ko to opazi sodnik, prosi polkovnika, naj dovoli, da ljudje odpeljejo morilca, saj se jima ne more nič zgoditi brez njegovega privoljenja. Polkovnik ga ne posluša, ampak mu porine na stran častnika. Muskatirci porinejo ljudstvo nazaj. Ko to zapazi polkovnik, zavpije glasno: Viva Ferari! Vsi častniki ponavljajo ta klic: Viva, Viva Ferari! Ljudstvo radi tega razkačeno sili za njim in zahteva srdito morilca, ne da bi mogel ubraniti sodnik. Polkovnik vidi, da se ljudstvo zbira, da se mu vedno bolj približuje, zatorej hoče siloma uiti, potegne svoj meč in gre nad sodnika. To vidi neki Janez, potegne meč iz nožnic in se mu postavi ob rob. Ko se pa prepriča, da ga polkovnik napada z vso jezo in silo, zbeži v Šlaferjevo hišo zraven stiškega dvorca. Polkovnik hiti za njim, pa se kmalu povrne. Sodnik poskuša zopet pomiriti ljudstvo, ki je dobro oboroženo napolnilo ves Stari trg. Kar prijaha ritmojster Leopold Raumšisl in hoče posredovati med vojaki in ljudstvom. S sodnikom opominja meščane, naj se ne ganejo več, češ da se jim bo že zadostilo. Ljudstvo odgovori, da se ne umakne, dokler ne izroče morilcev. Ritmojster gre k polkovniku in ga prosi, naj dá odpeljati zločinca v mestno ječo in naj se ljudstvu umakne. Zastonj! Polkovnik gre v svoj glavni stan, da bi oskrbel muskatirce z nabasanimi puškami, potem se zopet prikaže in ukaže med meščane

ustreliti. Neki vrvar se zgrudi na tla in en stražnik dobi rano na roki. Sedaj se še-le prične krik in vik. Ljudje kot besni planejo na vojake, ustrelé, in ubijejo enega takoj, trije pa so smrtno ranjeni umrli kmalu potem. Sam polkovnik je bil ranjen v popek in je drugi dan umrl. Meščani zakličejo: Vivat magistrat! Vivat meščani! odpró vrata, ker sta bila zavarovana morilca, in ju odpeljejo s pomočje mestne straže v ječo na Tranči. Ko vidijo Ferarovci, da je polkovnik smrtno ranjen, in da so premagani, beže in se skrivajo po kotih in hišah. Ljudje pa so šli povsodi za njimi in so podrli vsakega, kogar so dohiteli. Največ jih je ušlo preko Ljubljane.

Morilca so kmalu zasliali. Priznala sta svojo krivdo in k smrti obsojena obglavi rabelj na trgu v pričo Ferarovcev. Stvar je izvedel tudi dvor. Zgodilo se pa nij drugega, nego da sta obe stranki dobili ukor.

Jezuitska kronika popisuje ad a. 1645. ta dogodek z druge strani: V Ljubljani so bili nastanjeni vojaki vojvode Janeza princa Ferarskega pod poveljništvom polkovnika Franciška Mantovanskega. Ti vojaki so bili nabrani iz ostankov beneške in papeževe vojne po sklenjenem miru. Vojaki so šli na kmete krast in se pretepavat, kadar nij bil navzoč polkovnik. Pa tudi v mestu so ravnali podobno. Če so jih tožili, nij pomagalo nič. Dva vojaka sta z mečem napadla dva mesarja, ki sta se branila dati mesa na upanje; podila sta ju in ranila. Prvi je umrl drugi dan, drugi je še okrevaj. Precej je nastal krik: Meščani, primite za orožje! Zvonilo je povsod, samo pri jezuitih ne. Zaprli so mostove in ulice z železnimi verigami. Pri vodnjaku na Starem trgu so se sešli. Meščani so bili spodaj pri stiškem dvorcu, zgoraj pred Franciškovim stanovanjem pa vojaki. Polkovnik je bil povabljen pri nekem plemenitažu. Stotnik mu sporoči o nastalem nemiru. Brzo prijezdi in se zakadi v sredo meščanske vojne, udari meščana, da je umrl drugi dan. To pa je bilo meščanom znamenje za napad. Meščani ustrelé. Polkovnik pade s konja ranjen in množica ga v gnječi vleče s seboj do sodnikove hiše. Tu se izmuzne in skrrije. Patri slišijo streljanje in eden prihiti s spremeljevalcem na oni kraj. Tu najde dva ranjenca. Urno jima podeli odvezo. Eden umrje že čez pol ure. Potem kliče polkovnika, da bi se oglasil, kje da je, češ v jezuitskem samostanu dobi pribežališče. Vse je ostalo tiho. Sledeč krvavim kapljam ga začne iskati po hišah. Najde ga visoko gori v neki hiši čepečega. Skrivaj ga spravi v kolegij. Tu se izpove. Vso noč nij zatisnil očij. Zjutraj pokličejo kirurga in zdravnika. Rano sta spoznala za nevarno. Še enkrat se je izpovedal, prejel sv. poslednje olje in umrl.

V. Steska.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani